

Prof. Dr. STANISLAV DNISTRJANSKYJ:

Metody v právní vědě.

Zkoumáme-li metody právní vědy, musíme najít odpověď na otázku: co jest metoda? Tato otázka patří do oboru filosofie, neboť záleží na tom, jaké povahy vůbec metoda musí býti, aby vědecké badání bylo správné. Právníci musejí — dle proslulé věty: *omnis definitio in iure periculosa* — býti zproštěni přesné definice metody. Čeho však nemohou býti zproštěni: toť toho, aby volili určité cesty, jež je mají vésti ke správnému pojetí a řešení právních problémů. Při tom musejí neustále míti před očima podstatu a cíl, k němuž směřují. Musíme vůbec pokládati metodu za prostředek vědeckého řešení právnických problémů, abychom určili *f o r m á l n í* postup, jenž má nás vésti k vystihnutí vědeckých účelů.

Metoda jest tedy v první řadě formálním postupem při stanovení souboru vědeckých problémů. Takový soubor reprezentuje i věda právní. Pravíme-li však, že metoda jest pojem *f o r m á l n í*, netvrdíme tím, že nemá žádného poměru k *o b s a h u*. *A r i s t o t e l e s* zvolil sice za východisko své teorie rozdíl mezi formou a obsahem, přes to však vytknul mezi oběma pojmy velmi úzkou souvislost. Novější filosofické badání činí rozdíl mezi formou a obsahem a již od vystoupení *F i c h t e o v a*, ve skutečnosti již dříve anglickými empiriky kladen byl důraz více na obsah než na formu; ale všeobecně platí, že forma a obsah jsou ve vzájemné nerozlučné souvislosti. Metoda není tudíž pouhou formou bez ohledu na obsah, nýbrž jest formou, která je podmíněna obsahem. V tomto vztahu metoda souvisí bezprostředně se *s o u s t a v o u*; mění se pouze východiska: metoda spoléhá se na formu, aby si podrobila obsah; soustava vychází od obsahu, aby dospěla k příslušné formě. Je žádoucí vyměřiti tyto oba pojmy vedle sebe a je navzájem srovnávati, aby mohly pak býti od sebe odlišeny. Forma jakožto pohnutka metody má jiné určení než forma jakožto konečný cíl, k němuž směřuje soustava. Metoda stanoví způsob postupu k vytýčení a spořádání vědecké látky; naproti tomu soustava porádá látku za tím účelem, aby ji při-

vedla do všeobecné formy — matematicky řečeno: do společného jmenovatele. Přesto však i metoda i soustava stále zasahují do sebe.

I.

Podívejme se nyní, jak pohlížejí dějiny filosofie na náš problém.

„Jelikož Platon ve Fedru rozvrhuje metodu dialektiky a prozkoumává postup rozdělování a spojování pojmů, postup rozboru a syntese, — jeví se nám všude celkový obsah a celkové logické odůvodnění nauky o idejích.“¹⁾ Skutečně Platon jest vlastním zakladatelem vědecké metody v dějinách řecké filosofie. U Eleatů a u Heraklita vyskytují se jen začátky; teprve u Sokrata jeví se veliký pokrok v oblasti metodiky. Dokonale rozvinul a vědecky odůvodnil metodu po prvé Platon. Jeho metoda byla hlavně ontologická. Ježto Platonova ontologie vyvrcholila v nejvyšší jednotě, byly u Platona metoda a soustava těsně spolu spiaty. Toto spojení bylo u Aristotela ještě užší. Klade důraz nikoliv na „býti“, nýbrž na „státi se“; Aristotelova metoda není ontologická, její charakter je dynamický. Zatím co u Platona se vyskytuje pojem „vývoje“ jen zastřeně, aniž by na jeho teorii nějak působil, jest „vývoj“ základnou teorií Aristotelovy. „Vývoj“ je postaven v čelo jeho vědecké metody a jest také pravidlem jeho soustavy. Windelband mluví o „soustavě“ vývoje u Aristotela, avšak jest možno u něho mluvit také o „metodě“ vývoje.

Forma vědeckého postupu Aristotelova zakládá se na poměru mezi $\delta\upsilon\lambda\alpha\mu\iota\varsigma$ a $\acute{\epsilon}\nu\epsilon\rho\gamma\epsilon\iota\alpha$, tudíž na vývoji v tomto smyslu; naproti tomu jeho soustava je založena na pokračování od Zvláštního ke Všeobecnému a to takovým způsobem, který se musí označiti také jakožto vývoj. Proto můžeme jeho metodu nazývati soustavnou. Kdežto Platon sahá k dialektice pro nejvyšší řešení pojmu $\delta\upsilon\tau\omega\varsigma$ $\delta\upsilon$, zůstává Aristoteles ve vnějším světě, pozoruje život, sleduje síly a energie proto, aby ve vývoji zkoumal vznik neb tvoření, — tedy čin, jenž je všeobecným pravidlem světa. Platon chce poznávati a hledá poznání na onom světě, naopak Aristoteles chce zkoumati, hledá proto základy na tomto světě.

¹⁾ Cassirer, *Idee und Gestalt*, Berlin 1924, str. 83.

Oba základní názory, Platonův i Aristotelův, jsou pro dějiny filosofické metodiky směrodatny. Je sice pravda, jak ještě uvidíme, že oba názory podléhají zhusta vzájemné kombinaci, po případě doplnění nebo různým časově přiměřeným korekturám, přesto však základní směry zůstávají stále spojeny s jménem největších řeckých filosofů.

To platí i pro ostatní hlavní třídění vědecké metodiky. Tak setkáváme se s rozdílem mezi *d e d u k t i v n í* a *i n d u k t i v n í* metodou již u těchto myslitelů. Vybudování pak filosofické metody jakožto zvláštní vědy lze najíti už u Platona i Aristotele; podle *P y t h a g o r o v a* učení byla Platonova teorie založena na *m a t e m a t i c e*, kdežto Aristotelova na *f y s i c e*. Dějepisná metoda není sice provedena ještě u žádného z obou filosofů, existuje však v ideji již u Aristotele, neboť souvisí přímo s pojmem vývoje a pak Aristoteles sám, jak známo, přenechal nám dějiny státní ústavy athénské. Konečně snažili se také Platon i Aristoteles najíti spojení mezi myšlením a smysly, mezi subjektivitou a objektivitou, ačkoli nebylo Platonovi dopřáno rozřešiti tento problém. Avšak podstatný rozdíl mezi filosofií novější doby a filosofií Platonovou i Aristotelovou musíme hledati v označení pramene, odkud novodobá filosofie svou teorii bere. Platon a Aristoteles zakládají svou teorii na *m o u d r o s t i* a *c t n o s t i*, novodobá filosofie převážně na *r o z u m u* a na *z á k o n ě*.

Takto jsme našli klíč k moderní metodice. Vývoj antické metodiky byl přerušen v křesťanském středověku, který učinil pojem Boha přímým ústředním bodem veškeré vědy.

Teprve emancipací od všeovládajícího vlivu církve bylo vědecké badání uvedeno do jiných kolejí. Člověk, jehož duch byl osvobozen, našel pak sílu, aby uplatnil svůj rozum v oblasti vědy.

Renaissance znamenala vzkříšení osobnosti a současně ideu svobody a vlády lidského rozumu. Věda vrací se ke tradicím antického světa, aby ho ve smyslu nových idejí opět vybuďovala. Přírodověda a přírodní filosofie slaví triumfy a na základě práva přirozeného byl do filosofie uveden nový pojem *z á k o n a*. Zvláštní cti se dostává exaktním vědám, zejména matematice. Všude vítězí lidský rozum, vysvobozený z pout středověku. Ve filosofii vlada rozumu vede k francouzskému idealismu, k německému racionalismu a k anglickému empirismu. Každý z těchto tří směrů má velký význam pro metodu.

Zvláštní důraz jest kladen na myšlení. „Cogito, ergo sum“ — zní geniální výraz myšlenky, v němž se odráží veškeren duch oné doby. Na tom buduje Descartes svou metodu. Vyslovuje se pro geometrickou metodu ve filosofii dle vzoru Euklida. Intuice a dedukce jsou proň směrodatny; jedná se nikoliv přímo o objekty, nýbrž o relace a úměry. Východiskem pro dedukci jsou „vrozené ideje“. Zkušenost znamená pro Descarta pouze kontrolu vědeckých domněnek; musí se především brát zřetel na zákony, jež vyplývají z vrozených idejí, teprve později můžeme se obrátiti na empirický svět, abychom jej uvedli v soulad s vrozenými ideami.

Také Leibniz, velký racionalista, přikládá důležitý význam intuici, avšak kloní se ve svém metodologickém pojetí spíše k Aristotelovi, a přes veškerou úctu pro geometrii nechává stranou „vrozené ideje“ a nahrazuje tyto novým pojmem „síly“. Ale ve snaze o pojem pravdy akceptuje t. zv. „věčné pravdy“ a ideální řády; tyto však mají vyplývati ze soustavné jednoty světa zjevů pomocí všeobecných pravidel rozumu. Zásada vývoje hraje u něho důležitou úlohu. Leibniz jest přívržencem indukce, která má u něho větší význam než u Aristotela.

Anglický empirismus snaží se uvésti v soulad rozum se zkušeností: zkušenost stává se základnou veškerého poznání. U Bacona rozhoduje sice ještě forma, avšak u Hobbesa, jakož i u ostatních anglických empiristů ob sa h. Podle Bacona zkušenost má začínati od smyslových pozorování a na tyto jest pak použití metody racionální. Jednotlivá pozorování se zaznamenávají a nepatrný počet forem prý stačí k rozvinutí veškerých zjevů. Indukci je ponecháno volné pole. Naproti tomu Hobbes dovedl spojití svůj empirism s metodou deduktivní. Pokusil se o uznání přísně empirického obsahu exaktní vědy za racionální. Jeho úmyslem bylo vybudovati na základě nové přírodní teorie Galileovy rozsáhlý systém filosofický. Hobbesovi nezáleží na formách, nýbrž na vztazích a zákonech, přesto však u něho metoda matematická ovládá myšlení, ač je postavena do služeb zkušenosti. Cestou k poznání jest výzkum. Rozum sám vyvíjí se psychologicky z citů, které Hobbes chápe jakožto pohyb. Vidí pohyb nejen v tělesech, nýbrž i v duševních skutečnostech, a na této dedukci konstruuje celý duševní život člověka, tedy i svou

filosofii práva a státu. Bylo velikou zásluhou Hobbesovou, že kladl zvláštní důraz na g e n e t i c k ý výklad zjevů. Také L o c k e považuje genetický výklad za nutný prostředek rozboru a požaduje, aby všechny pojmy byly zkoumány dle postupu, jak vznikají. Dle jeho mínění neexistují žádné „vrozené ideje“ a člověk při narození je tabula rasa, na které zkušenost má zapsati své věty. Přesto však není vyloučena intuice, naopak L o c k e uznává, že se každá věda zakládá na zásadách, majících všeobecnou a nutnou platnost.

Anglický empirismus dosahuje vrcholu u svého největšího zástupce D. H u m e a. Nemá rád matematiky a mnoho si od ní neslibuje pro vystihnutí filosofických problémů. Klade hlavní důraz na psychologii. Zkušenost jeví se u něho jakožto stěžejní bod poznání. Jeho proslulá teorie kauzality znamená při tom důležitý pokrok v nauce. Velký význam mají pojmy: zvyk a obrazotvornost. A když s přísnou důsledností dochází k výsledku, že není možno vystihnouti důvodů našich závěrů, založených na zkušenosti, neleká se skepse, která již v antické filosofii pojem pravdy nahrazovala pojmem pravděpodobnosti. Jedině „pravděpodobnosti“ — praví Hume — jest možno dosáhnouti při snaze o poznání.

Na tomto místě musíme také poukázati na anglickou filosofii morální (S h a f t e s b u r y, F e r g u s o n, M i l l e r a j.), neboť od této pochází pojem společnosti. Tento pojem hraje velmi důležitou úlohu pro přítomnou metodu právníckou. Budiž připomenuto, že anglická morální filosofie odůvodnila sociologický, R o u s s e a u politický a H e r d e r kulturní pojem společnosti.

Německý racionalismus z doby osvětové měl v K a n t o v i svého největšího zástupce. Jeho k r i t i c k á m e t o d a zahrnuje veškerou oblast rozumu v trojích základních problémech: v myšlení, vůli, v usilování a cítění. Rozum dostává se na pitevní stůl. Kant nehledá ovšem řešení v mystice onoho světa jako P l a t o n, nýbrž v a p r i o r i t ě r o z u m o v ý c h ú s u d k ů. Jeho filosofie je transcendentální. „Veškerá pravda“, učí Kant, „vrcholí v souladě všech myšlenek se z á k o n y myšlení“ a jeho problémem není zkušenost, nýbrž platnost a nutnost zkušebních úsudků. Zde zasahuje rozdíl mezi analytickými a syntetickými úsudky. Analytické úsudky spokojují se rozčlankováním pojmů, kdežto syntetické směřují k jednotnému soustavnému celku, jenž vzniká ze zkušenosti. Vše záleží na j e d n o t ě poznání.

Hlavní problém Kantovy kritiky počítá s možností syntetických úsudků a priori. Pojmy zákona a svobody mají zásadní význam. Naproti tomu pojem vývoje nepadá na váhu. „Pouhé poznání“ nevede ještě k pojmu „zkušenosti“ (Erlebnis).

Jinak Fichte ve své filosofické teorii; u něho setkáváme se s docela novou orientací. Rozum jest pro něho sice vůdčím pojmem, zůstává však pod výhradným vlivem „svobody“, z čehož vzniká Fichteův etický monismus. Hledá soustavu světa v protívě svobody a vázanosti a v uznání tohoto poměru vystupuje již ve filosofii Fichteově sklon k dialektické metodě, která byla později Hegelovi učiněna všeobecným pravidlem. Fichte nespokojuje se aprioritou úsudků, nýbrž hledá v životě hlavní podpory pro svou filosofii. Jest mužem činu a čin jest základnou jeho filosofického myšlení. Charakter jeho filosofie je dynamický a emocionální; jeho metoda zachovává historické zbarvení, zvláště proto, že Fichte má správné pochopení pro dějinný vývoj. Poznání doplňuje se u něho pojmem „zkušenosti“. Vedle pojmu Já stojí pojem Ty a takto vzniká pojem společnosti — pojem, který je tak důležitý pro dobu moderní. Jsou to první náběhy k Hegelově teorii o občanské společnosti.

Schelling byl filosofem romantismu. Aprioritu kritické filosofie nahrazuje pojmem „intelektuálního hledání“, při tom však dělá skok do tmy, nazývá hlavní abstraktní východiště své filosofie „absolutem“. Aby však pojem „absoluta“ vysvítal v plném světle, Schelling chápe jej jakožto celek, jenž vzniká z ideje krásna. Tímto způsobem Schelling blíží se k Platonově teorii o idejích i mimo kritickou metodu Kantovu a etický monismus Fichteův jeví se zastáncem estetického chápání všeobecného problému světa. Z pojmu „absoluta“ vyvozuje vše ostatní. Nikoliv rozum, nikoliv čin, nýbrž duch, a sice to, co nazýváme „krásnem“, jest tou mocí, jež rozhoduje ve světě. Schellingova filosofie je stejně emocionální jako filosofie Fichteova.

Podobně jako Schelling nenachází ani Schopenhauer ani v myšlení ani v rozumu podstatu pro řešení filosofických problémů, spíše se tento myslitel snaží objeviti cestu k prapůvodu všeho, co se ve světě děje. Tento prapůvod spatřuje Schopenhauer ve vůli. Nemůže býti pochyby, že charakter jeho filosofie jest emocionální.

Ve filosofii Hegelově dosahuje vědecký směr, jenž se

snaží pochopiti jednotu světa a života, svého vrcholu. V čele stojí a b s o l u t n í d u c h, jehož uskutečnění děje se ve vnějším světě. Tento duch projevuje se v „protivě“, v roztržce, v ničení. Ale odpor podmiňuje zároveň zrušení odporu a láska — toť nejvyšší výraz s y n t e s e, který ruší rozdvojení mezi t e s o u a n t i t e s o u a vede k jednotě. Tak všechno na světě je ve stavu vznikání, t. j. ve vývoji, proto i myšlenky a pojmy musí býti plynulé. D i a l e k t i c k á metoda Hegelova je založena na vývoji a tvoří skoro most mezi metodou P l a t o n o v o u a A r i s t o t e l o v o u. Hegelova metoda má ryzí logickou základnu, stanoví však naprostou souvislost mezi životem jedince a životem celku a z toho následuje filosofické odůvodnění pojmu „s p o l e č n o s t i“, jíž Hegel přikazuje místo mezi rodinou a státem. Teorie Hegelova o „občanské společnosti“ je první filosofickou teorií o společnosti vůbec. Už Hegel určuje souvislost mezi společností a potřebami h o s p o d á ř s k ý m i, tedy i se samým hospodářstvím.

To, co Hegel naznačil o poměrech hospodářských potřeb k společnosti, ukončil M a r x ve svých vědeckých spisech a tak vznikla teorie o úzké vzájemné souvislosti hospodářství a společnosti.

Uvidíme dále, jak důležité jsou tyto pojmy pro vědu právní; na tomto místě končím krátký přehled o filosofické metodice a proberu pak stručně metodiku jurisprudence, týkající se obzvláště práva soukromého. Avšak musím na konec ještě přihlídnouti k všeobecným směrům teorie B e r g s o n o v y. Veliký význam v moderní filosofii má jeho teorie i n t u i c e, a pro naše účely musíme odkázati na jeho filosofické vyjádření rozdílu mezi pojmem „pořádku“ a „nepořádku“ — pojmy nejdůležitějšími pro právní vědu.

II.

Římští právníci měli výbornou metodu, která jim poskytla možnost dobýti celého civilisovaného světa. Čerpali tuto metodu jednak ze života, jednak z řecké filosofie a používali jí pro své účely, aniž by přemýšleli o zvláštním jejím odůvodnění.

I jinak se právníci jen výjimečně zabývali vysvětlením metody. Ve skutečnosti používali často určité metody, aniž by nad ní filosofovali. I tážeme se zcela otevřeně: Měl snad D e r n b u r g zapotřebí rozvíjeti nějakou teorii o své metodě, vysvítá-li tato tak jasně z jeho spisů?

Avšak jsou — zvláště v novější době — taková vědecká díla, která se snaží odůvodniti metodu právnickou, ba jsou i právnické školy, jež jsou založeny na určitých metodách.

Moderní právnická metodika odvozuje svůj původ od *Christiana Wolfa*. Žádal, aby se vědecké vývody vždy zakládaly na pojmech a z nich vycházely; z takových pojmů vyplývají pak v syllogickém pořadí další důsledky, jež musejí v přísné vzájemné souvislosti tvořiti jednotný celek. Koncem 18. století vynikla právnická škola, která se řídila tímto pojetím.

Tento směr změnil se však, když *Kant* ve své nauce o právu použil své vlastní metody kritické. Tím se stal zakladatelem nové vědecké metody v oboru práva soukromého. Tato metoda byla založena na filosofické metafysice.

Naproti tomu vznikl na začátku 19. století *právní pozitivismus*. *Thibaut* zvolil pro své východisko právo pozitivní a zůstal při něm. Záleželo mu na praktickém účelu práva, na užívání práva. Toto jeví se mu jakožto souhrn pravidel pro nejrozumnější, nejprospěšnější a nejpríjemnější uspořádání lidských poměrů.

Avšak *Thibautův* pozitivismus byl brzy zatlačen do pozadí historismem *Savignyho*. Pod vlivem romantismu vzniká škola historická: *Savigny*, *Eichhorn* a *Puchta* jsou jejími hlavními representanty. Tito zakládají *historickou metodu* ve vědě právní. Východiskem této metody jest mínění, že veškerá právní látka jest dána dějinnou minulostí a může tudíž býti pochopena jen prozkoumáním této minulosti. K tomu přistupuje myšlenka kontinuity právního vývoje, jakož i snaha jíti zpět až ke vzniku práva a vykládati společné přesvědčení lidu jako hlavní pramen práva.

Avšak škola *Savignyho* nesetrvála na tom, neboť bylo třeba zaujmouti stanovisko vůči právu pozitivnímu. Tenkrát byl to *Kantův* apriorismus, jenž vnutil právní vědu do svých kolejí. Nová byla jen okolnost, že pojmy vznikaly nikoli ve filosofické, nýbrž v právnické retortě. Již *Savignyho* „Soustava nynějšího práva římského“ jest produktem této metody. Zázračnou formulí její byla *právní konstrukce*, a vědecký směr, který se jí zmocnil, byl *dogmatismus*. Při tvoření pojmů nebyla směrodatna ani fakta ani předměty ani lidský život, nýbrž bylo

pocitivě usilováno o to, aby celá pravověda byla konstruována na „syntetických úsudcích a priori“.

Avšak apriorism Kantův nevydržel zkoušky v oboru vědy právní. Ihering oznámil dogmatismu válku a vyšel z ní vítězně. Aniž by se zřekla logiky, vrátila se pravověda k životu. Pojmy a konstrukce právnické přestaly býti apriorními. „Život není pro pojmy“ — stalo se teď heslem; pojmy se tvoří ze života, podléhají neustálým proměnám a vývoji. Člověk uplatňuje se se svými účely a se svými potřebami i vztahy. Sociální etika stává se základnou společnosti, základnou práva. Takto Hegelova filosofie slaví svůj triumf v právní vědě. U Iheringa se však jedná o vývojovou a reálně-utilitární metodu právnickou, nikoliv o dialektickou metodu filosofickou.

Další vývoj právnické teorie děje se nyní v oblasti hospodářství a společnosti. Všeobecně přijato, že tyto pojmy jsou základnou právního života a mají tak přímý vliv na právnickou metodu.

Hospodářský směr byl v Německu zaveden do právní vědy asi v polovici 19. století (Danckwardt). Dnes jsou všichni zajedno, že hospodářské otázky patří k nejdůležitějším činitelům práva soukromého. Prvním mistrem sociálního směru v pravovědě byl v Rakousku Steinbach a současně s ním zahájil Ofner živou činnost v oboru „práva sociálního“. Ve spise „Sociální myšlení v právu“ položil vědecké základy pro sociální nazírání na právo. Metodologického vrcholu docílil tento směr v sociologické metodě Ehrlichově, jenž odůvodnil „Sociologii práva“ a prokázal, že společnost jest ústředním problémem, na němž se zakládá podstata veškerého práva.

Oba tedy směry, jak hospodářský, tak sociální nebo sociologický, následovaly ony základní myšlenky, ke kterým byl dán podnět Hegelem a Marxem a jež Ihering přeložil později do řeči právnické.

Avšak v posledních desetiletích objevují se opět jiné směry. Kdežto marburgská škola (neokantistů) vrací se k tradicím Kantova učení, začíná též Vaihingerova „filosofie jakoby“ (Philosophie Als-Ob) a právnická teorie Kelsenova projevovali svůj vliv na vědu právní. Vaihingerova teorie — pro svůj fiktivní ráz — nezískává si mnoho přívrženců v jurisprudence; naproti tomu Kelsenova teorie vznikla jakožto zvláštní věde-

cká škola (t. zv. r a k o u s k á š k o l a) a má k dispozici dobře organisované stoupence. Tato škola není však nic jiného než znovuoživení Kantova apriorismu a dogmatismu z druhé polovice 19. století — v novém vydání. Není to ovšem nic zvláštního, že současně s tím vystupuje oproti tomu i „v z k ř í š e n é p r á v o p ř i r o z e n é“, které nám prohlašuje italský právník Giorgio del Vecchio.

K e l s e n o v a rakouská škola setkala se sice mnohokráte se souhlasem, avšak ještě více s odporem v moderní literatuře. Schvaluje tento směr „b r n ě n s k á š k o l a“ českých právníků, ale jinde nevykazuje tato škola v Československu zvláštních úspěchů. Stejně jest tomu i v ostatních zemích střední a západní Evropy. Nejnovějšími proudy v oboru ryzí filosofie a filosofie práva zdá se škola Kelsenova býti překonána. Patří sem — dle mého názoru — nejnovější směry morfologického idealismu, stejně jako snahy filosofů práva (S a l o m o n, B i n d e r), kteří usilují o plné uplatnění i d e j e p r á v n í. Zvláště B i n d e r — v dalším pokračování H e g e l o v ý c h základních myšlenek — směřuje k nové vědecké metodě.¹⁾ Jmenuje ji „m e t o d o u r o z v a ŝ o v a c í“ (besinnliche Methode) a nejdůležitějším důsledkem jeho úvah jest myšlenka, že se může pojem práva správně chápati jen tehdy, spojuje-li se s ideou práva. Tím končí zatím vědecké teorie přítomné doby.

III.

Přistupujeme nyní ke konklusi. Tuto můžeme udělati, když přemýšlíme o premissách a zhodnotíme látku, kterou nám tyto poskytují. A jsou to opět římsktí právníci, k nimž musíme obrátiti zřetel. Je známo, že tito byli filosoficky vzděláni. Takové filosofické vzdělání mělo by dle mého názoru též pro naše právníky míti velkou cenu. Není však tím řečeno, že by byli moderní právníci povinni voliti pro svou metodu určitý filosofický směr. Zde nalézáme v učeních římských právníků jiné poučení. Poněvadž jejich studium bylo věnováno právu soukromému, nelpěli na určité teorii řecké filosofie, nýbrž volili takové teorie, jež mohly pro jejich právnické účely býti prospěšnými. Tak e k l e k t i c i s m u s byl jim nikoli pro posměch, nýbrž platil jakožto správná cesta k použití filosofických

¹⁾ Srv. moje pojednání v Archiv f. d. civ. Praxis, n. v. 12 (1930), str. 286 a násl.

metod pro právníké problémy. C i c e r o n ů v eklekticismus jest zároveň známkou pro filosofický názor římských právníků.

Moderní právník nesmí tedy příliš mnoho přemýšleti nad otázkou, zda má dáti přednost metodě induktivní nebo deduktivní, může zcela dobře použiti jednu neb druhou, použije-li jí in concreto správně. Pro badání ovšem k odhalení nových pravd doporučiti jest indukci, avšak již po docílení jistých výsledků bude zapotřebí zvoliti metodu deduktivní, aby bylo možno ukázati syntesu v ještě silnějším světle. Je sice pravda, že pravověda jakožto věda o právním životě jeví se především jako věda zkušební, přesto však nelze zapomenouti, že pojem práva zahrnuje v sobě též prvky ideální, přes které se nesmí přejíti k dennímu pořádku.

Eklekticismus římských právníků měl patrně hlubší odůvodnění. V mysticismus zahalené učení P l a t o n o v o nemohlo odvrátiti římské právníky od lidského života, neboť jejich úkolem bylo zříditi pro tento život normy právní. Proto byl jim A r i s t o t e l e s mnohem bližší — Aristoteles jako zakladatel dynamické metody a hlasatel systému vývoje. Avšak i římsští právníci nemohli nevšimnouti si P l a t o n o v y ideje. Všude vysvítá u nich idea právní, ale jest zbavena transcendentalismu a přeložena do oblasti lidského života. Idea práva stává se ars boni et aequi a stejně ars jako bonum et aequum vyvěrají ze života a bývají životem utvářeny. Vzniká před námi velkolepý obraz aequitatis, iuris naturalis a iuris gentium jakožto nevyčerpateľných pramenů ideje právní, při čemž důležité jest to, že tyto útvary působily přímo na právo pozitivní a během právního vývoje byly povýšeny na bezprostřední součástky práva civilního. Tak mezi zákonem a ideou právní nastala spojitost, která znamená syntesu práva. Myšlenky P l a t o n o v y a A r i s t o t e l o v y byly v jejich vývoji následovány a při vědeckém tvoření římského práva uvedeny do společného jmenovatele.

Tímto způsobem oba tábory filosofů, z nichž jedni blouzní po idealismu, jiní po materiálně založené zkušenosti, nabývají zvláštního významu pro právníky, kteří mají dle účelů právní vědy učiniti správnou volbu mezi výsledky obou táborů. Že takové sblížení základních směrů bylo možné již u filosofů, vysvítá také z přehledu výše podaného. Zde se však jedná pouze o zvolení oněch cest pro moderní pravovědu.

V dějinách vývoje velkých idejí osvědčuje se princip *dialektiky*: vznikají protivy, ale usilují o spojení, t. j. syntesi. Postup tento se opakuje; nové protivy se objeví, avšak konečně následuje ještě užší spojení velkého množství protiv — v syntesi, která stále více zahrnuje.

Toť smysl eklekticismu římských právníků a zároveň smysl věčného postupu myšlenkového v právní vědě vůbec. Jen v tomto smyslu můžeme mluvit o *dialektické metodě* v pravovědě. V tom spočívá dle mého názoru tajemství vývoje ve veškeré moderní vědě duševní.

Takový postup odpovídá všeobecné zásadě vývoje. Je známo, jaké místo v moderní vědě přísluší pravidlu vývoje. Již *Herder*, *Ranke* a *Lamarck* poukazovali na tento princip, později *Hegel* vybudoval na něm svou filosofii dějin. Od doby jeho vystoupení byl tento princip i jinými vědami přijat — pro právní vědu byl pak skvěle vylíčen učením *Iheringovým* a *Gierkeovým*. Bývá-li snad odpůrci namítáno, že vývoj nelze vystihnouti s úplnou přesností, jest naproti tomu uvést, že vývoj poskytuje mnohem bezpečnější základnu pro badání než apriorita úsudků, která se odvolává na „čistý rozum“, aby se pak zvrhla v projev solipsismu. V přítomné době, kdy přírodověda vzdává se přesných zákonů a spokojuje se pouhou „statistickou jistotou“, lze se přece i ve vědě duševní vzdáti úplné přesnosti. Vždyť zásada vývoje záleží v tom, že se badání snaží přizpůsobiti se duchu času a směřuje ke stále větší přesnosti, která se uskutečňuje pod vedením ducha. „Rozum“ a „zákon“ — toť pojmy, jež následkem moderního obživení vědeckého badání již svou důležitou úlohu v dějinách kultury do jisté míry dohrály; ztrnulost těchto pojmů není s to vyhověti požadavkům nynější doby ve příčině energie a životní síly lidstva. Mnohem větší význam mají pro nás základní pojmy antického světa: „moudrost“ a „ctnost“. Dialektickou syntesou „rozumu“ a „zákona“ jest *Hegelův* „duch“. Na „duchu“ záleží, nikoli na „rozumu“. A bylo-li snahou *Kantovou* v „kritice čistého rozumu“ vystavěti tomuto monumentum aere perennius, musíme uvážiti, že bylo to jen vědeckým dokončením směrů, panujících v osvětové době 18. století, a jen ve velikosti *Kantova* ducha leží důvod, proč ještě dnes má tolik stoupenců; avšak tito stoupenci patří bohužel k době mi-

nulé, aniž by žili pro přítomnost anebo pro budoucnost. M y š l e n í z ů s t á v á i v d o b ě p ř í t o m n ě v p l n ě ú č t ě, existuje též ř á d, bez něhož myšlení není možné; avšak myšlení není ztrnulý rozum, neexistují také ztrnulé „zákony myšlení“, nýbrž duševně založený „řád“, jenž vládne myšlením. Stejně jako princip vývoje má všechno o ž i v i t i, vědecký výzkum nemůže se obmezit na „poznání“ samotné, ale musí sáhnouti k pojmu „z k u š e n o s t i“, neboť tento pojem zahrnuje již celého člověka. Proto i právnícká metoda má býti evoluční a emociální.

Dle I h e r i n g a musí se právníci snažiti, aby především porozuměli životu, jemuž mají právní normy sloužiti. V tomto smyslu jsou právní normy produktem vývoje dějin, jejichž studium poskytuje právníkům zároveň možnost správného pochopení právních ustanovení a základních myšlenek nynějšího práva. Jedná se o pochopení „ducha“, jenž charakterisuje právo, právní ústav, právní normu; vývoj v minulosti má jen ukázati cestu, kterak jest chápati právo v nynější době a v jakém smyslu ho použití. Přítomnost a přítomný právní život musí býti východiskem, ačkoli je bez pochyby nutno vzdáti patřičnou část minulosti a bráti zřetel na ni. Tak postupovali již římstí právníci: značný počet jejich právníckých konstrukcí byl založen na prostředkování mezi minulostí a přítomností, avšak vždycky duch nové doby byl rozhodující. Z této čerpali porozumění pro současný právní život, proto lze právem již o nich říci, že jejich hledisko bylo povahy emocionální: šli za svými pohnutkami emocionálními, jež jim umožňovaly poznávati vhodné normy pro právní život.

Chceme-li v moderní právní vědě následovati těchto poučení římských právníků, jest ukázati na dva nové vědecké směry, jež zaslужují zvláštního upozornění. První je znám pod názvem metody s r o v n á v a c í h o p r á v a, která, jak známo, opírá se o H e g e l o v u teorii vývoje; tato metoda vedla zejména v oboru dějin práva k velmi zajímavým objevům. V každém případě jest jisto, že díky této metodě byl kruh vědeckého badání značně rozšířen.

Druhý směr jest produktem moderní doby; tu musí ovšem moderní metoda právovědecká jíti dále, než jdou tradice antickeho světa. Ani řecké filosofii ani římské jurisprudenci nebyl znám moderní pojem společnosti a proto tyto nemohly vytvořiti žádné vědecké základny pro dvojici pojmů: hospodářství a spo-

lečnosti. Tím se opět osvědčuje moc vývoje, moc dějin. Matematika nepřichází v úvahu pro právní vědu, ač se často jedná o odvažování a o měření, neboť takové funkce nemohou býti vyjádřeny v číslicích a bylo by zbytečnou námahou, když bychom se snažili redukovati právní život do matematických formulí — naopak, pohlížíme-li na o b s a h právního života, jest právní věda jen tehdy možná, když ji pěstujeme se zřetelem na hospodářství a společnost a vystihujeme-li její pojmy dle prvků hospodářských a sociálních.

Na základě metody evoluční a emocionální musíme tedy dospěti k určité metodě, již lze nazvati m e t o d o u h o s p o d á ř s k o - s o c i á l n í. Nestačí však, abychom jen poukazovali na zájmy hospodářské a sociální, jinak však setrvali při staré metodě konstruktivně-právnícké, nýbrž jest úkolem moderní vědy, aby konstruktivně-dogmatické právní pojmy byly nahrazeny jinými pojmy, jež uplatňují prvky hospodářské a sociální, a sice prvky, které — ve smyslu moderní doby — jsou nejdůležitější pro jednotlivé ústavy a poměry právní. Vlastnictví není neomezeným panstvím nad věcí — není ani neomezené ani není panství; a věc není již pojmem, jehož by bylo možno používati stejně jako u římských právníků, neboť tento pojem udává současně příliš mnoho a příliš málo, nelze ho tudíž správně použiti, chceme-li vystihnouti pojem věci ve smyslu moderním. Rovněž držba není faktickým panstvím nad věcí cum animo rem sibi habendi — atd. Takové pojmy patří již do doby minulé. Pokud se týče práva soukromého, musí veškeré právní pojmy býti tak utvořeny, aby v nich bylo možno seznati opět hospodářské a sociální prvky, na nichž se nynější právní život zakládá.

A ke konci zbývá ještě odkaz římských právníků, jenž platí též i pro moderní právní vědu — a ten zní: přímé spojení i d e j e p r á v a s právem pozitivním. Idea právní tvoří současně bod, v němž se uvedené právní metody setkávají. Na tomto místě stačí pouze poznamenati, že se na ideu právní nesmí pohlížeti ve světle moderní vědy jako na transcendentální prázor ve smyslu P l a t o n o v ě, nýbrž jako na s n a h u, naznačenou určitými základními směry. Tyto základní směry jsou však nyní stejné jako ony, jež znal už P l a t o n: idea dobra, krásna a pravdy. Pouze ve světle ideje práva dostává pozitivní právo správný smysl a pravý význam.